

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/43479>

Please be advised that this information was generated on 2021-09-23 and may be subject to change.

Voorwoord

Tot ver na de Middeleeuwen werden objecten die dienden voor gebruik in de eredienst of ter opluistering van het kerkgebouw, niet gemaakt om kunst te zijn, maar om bij te dragen aan de heiligheid en waardigheid van de liturgie en de sacrale ruimte. Dat geldt zowel voor kostbare kerkschatten als het evangelieboek en de kelk van Lebuïnus als voor meesterwerken als het Middellijns altaarstuk, die een prominente plaats in dit boekje innemen en die wij vanwege hun indringende schoonheid en verfijnde makelij graag als kunst betitelen. Toch is het pas de invloed van de Renaissance geweest, waardoor de persoon van de maker zo belangrijk werd dat een voorwerp voor kerkelijk gebruik vervaardigd kon worden met de aanspraak een autonome creatie van kunst te zijn. De spanning die hierdoor ontstond tussen de scheppende geest van de kunstenaar en de dienende functie van zijn product voor kerk en godsdienst, is sindsdien nooit verdwenen en heeft tot uiteenlopende oplossingen geleid. Rembrandt schilderde vaak religieuze thema's, zoals de doop van de kamerling, maar hij werkte voor de vrije markt. In de negentiende eeuw kwam het tot een terugkeer naar het ideaal van het middeleeuwse ambacht in dienst van de kerk, getuige het werk van de ateliers Cuypers en Mengelberg. In de twintigste eeuw worstelden kunstenaars als Joep Nicolas, Harrie Sterk en Niel Steenbergen met het verlangen een eigentijdse beeldtaal toe te passen binnen de gebonden thematiek van kerkelijke opdrachten. Architecten als Jan de Jong stonden voor een soortgelijke uitdaging.

Dit boek presenteert vijfenveertig objecten uit het gebied van het huidige aartsbisdom Utrecht, daterend van de vroege Middeleeuwen tot nu. De door de samenstellers gemaakte selectie is opmerkelijk. Niemand verbaast zich over de sterke presentie van de relatief weinig bewaarde stukken uit de Middeleeuwen. Sinds Gerard van Heukelum, oprichter van het Aartsbisschoppelijk Museum, is de waardering voor middeleeuwse

kunst onverminderd hoog gebleven. De aanwezigheid van producten uit de negentiende-eeuwse ateliers is wellicht verrassender, omdat tot voor kort maar weinig appreciatie kon worden opgebracht voor de neostijlen en de idealen van hun pleitbezorgers. Het meest opvallend is echter het grote aantal werken uit de twintigste eeuw, inclusief de laatste decennia ervan, toen het conventionele kerkelijke mecenaat al was uitgeblust. Door deze keuze worden de continuïteit én de vernieuwing in de eeuwenlange traditie van religieuze kunst prachtig zichtbaar.

Een parade van topstukken lijkt in eerste instantie gericht te zijn op de museale sensatie van individuele kunstbeschouwing. Vele van de hier getoonde voorwerpen kunnen die moderne toets ook met gemak doorstaan. Toch gaat het slechts in minderheid om gemusealiseerde stukken. En als ze al deel uitmaken van de collecties in het Museum Catharijneconvent, is dat doorgaans een historisch toeval. Het grootste deel van de objecten vervult nog steeds de kerkelijke functie waarvoor ze bestemd waren. Sommige fungeren tot op de dag van vandaag als cultusbeeld, zoals de sculptuur van Onze Lieve Vrouw van Eiteren, andere worden door parochies met zorg bewaard en bij passende gelegenheden getoond of gebruikt. Deze samenhang verbindt het museum met de levende kerkgemeenschap, de kunst met de schoonheid ter ere Gods. De beschouwende teksten van Maria ter Steeg staan in dit perspectief.

De gekozen werken representeren de religieuze en culturele geschiedenis van het centrale en oostelijke deel van Nederland. Ze zijn hier gemaakt of naartoe gebracht om voor liturgie, devotie of meditatie te worden gebruikt. Sommige oudere stukken komen uit Duitsland of uit het Maasland, en getuigen van de interregionale contacten van het oude bisdom Utrecht. Latere objecten hebben gefungeerd in schuilkerken, en representeren de inspanningen van Noord-Nederlandse katholieken om de waardigheid van

kerk en geloof overeind te houden in een maatschappij die daartoe weinig ruimte bood. Weer jongere stukken zijn gemaakt voor het nieuwe aartsbisdom en zijn parochies; zij tonen de trots en het zelfbewustzijn van het zich emanciperende katholieke volksdeel. Ten slotte zijn er werken die getuigenis afleggen van religieuze inspiratie in een geseculariseerde samenleving, van een zoeken naar actuele uitdrukkingvormen voor een oude boodschap. Zo is deze publicatie ook een eerbetoon aan het aartsbisdom Utrecht, dat zo veel objecten van geloof en kunst als erfgoed met zich meedraagt, en aan de personen die zich vanuit hun professie of passie hebben ingezet om deze voorwerpen optimaal te beheren en aan volgende generaties over te dragen.

Schoonheid is kwetsbaar, ook in de kerk. Door achteloosheid, verwaarlozing, geweld en ideologische scherpslijperij is veel verloren gegaan. Eeuwige schoonheid bestaat niet, omdat de esthetische ervaring altijd afhankelijk is van de subjectiviteit van personen en de codes van een culturele context. Juist daarom past ons behoedzaamheid tegenover het goede en ware dat mensenhanden kunnen maken. Schoonheid kan zich in steeds verschillende vormen ontploegen. De lezers van de volgende bladzijden zijn dankbaar dat anderen vóór ons de moeite hebben gedaan voorwerpen te bewaren die ons vreugde en inspiratie bieden. Maar dankbaarheid verplicht.

SIBLE DE BLAAUW

Voorzitter Stichting Aartsbisschoppelijk Museum